

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: koolieelse lasteasutuse õpetaja

Keidy Allik
LUULE KASUTAMINE 4-AASTASTE LASTE SÕNAVARA ARENGU TOETAMISEKS
TARTU LINNA LASTEAEDADE NÄITEL
bakalaureusetöö

Juhendaja: eesti keele algõpetuse assistent Age Salo

Tartu 2018

Luule kasutamine 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks Tartu linna lasteaedade näitel

Resümee

Uuringud on näidanud, et luuletuste kasutamine koolieelse lasteasutuse tegevustes mõjutab positiivselt laste sõnavara arengut. 4-aastastel lastel on juba küllaltki suur sõnavara ning õpetajad tegelevad enamasti selle laiendamisega. Samas on veel arenemisjärgus sõnalooomeoskus, mistõttu sobivad 4-aastastele lastele sellised leiutamismängud, kus lapsed saavad ise uusi sõnu koostada. Sellest tulenevalt sobivad luuletused laste sõnavara arendamiseks, sest luulet on käsitletud ka kui sõnamänge. Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava põhjal võib eeldada, et õpetajad kasutavad lasteaedades luuletusi lugemishuvi ja lugemis- ning kirjutamisvalmiduse kujundamiseks. Täpselt ei ole õppekavas sõnastatud eesmärki luuletuste kasutamise kohta sõnavara arengu toetamisel. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on Tartu linna lasteaedade tegevõpetajate arusaamad luule kasutamisest 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks. Kvalitatiivse uurimuse raames viidi läbi viis poolstruktureeritud intervjuud Tartu linna koolieelse lasteasutuse viie õpetajaga. Induktiivse sisuanalüüsi käigus selgus, et õpetajad kasutavad 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks riimuvaid ja rütmi sisaldavaid luuletusi, mis soodustavad meeldejätmist. Samuti leiti, et luuletus peab laste arengule vastama ja pakkuma võimalust omandada uut sõnavara, mis erineb lapse igapäevakõnest või on seotud õppeteemaga. Õpetajad selgitasid kogemustele toetudes, et luuletuste abil saab sõnavara arengut toetada erinevate võtetega: arutades sõnade tähenduse üle, seostades sõnu piltide või liigutustega, julgustades lapsel ise rida lõpetada, et tekiks loogiline seos sõnade vahel.

Märksõnad: luule, sõnavara areng, koolieelse lasteasutuse õpetaja

The usage of poetry for supporting vocabulary development of 4-year-old children in
preschools of Tartu

Abstract

Research shows that using poems in preschool environment activities has a positive effect on children's vocabulary development. A quite large vocabulary has emerged in 4-year-olds and teachers use targeted activities to widen it further. Due to the emerging word creation skill, games which encourage new word synthesis should be used when working with children of this age. Poetry, which has been considered a form of word play, is therefore also suitable for vocabulary development. The national preschool curriculum suggests that preschool teachers use poems to create interest in reading and to support reading and writing readiness. The exact relation between using poetry and vocabulary development is not stated in the curriculum. The aim of this thesis was to find out Tartu preschool practising teachers' understandings of using poetry to support vocabulary development in 4-year-olds. In the scope of this qualitative research, five semi-structured interviews were conducted with five preschool institution teachers practising in Tartu. Inductive content analysis of recorded data concluded that teachers use rhyming and rhythmic poems that aid in memorizing when working with 4-year-old children to support their vocabulary development. It was also found that used poems should be suitable for the children's developmental level and offer the chance to learn new vocabulary that is different from everyday speech or related to the study theme. Teachers explained from experience that poems can be used to support vocabulary development in different ways: discussing meanings of words, associating words to pictures or movements, encouraging children to finish the poem line to support association between words.

Keywords: poetry, vocabulary development, preschool teacher

Sisukord

Sisukord	4
Sissejuhatus.....	5
Teoreetiline ülevaade.....	6
Luule olemus ja lastele mõeldud luule	6
Sõnavara ja selle liigitamine	8
Lapse sõnavara areng ja arendamine	9
4-aastase lapse sõnavara areng ja arendamine	10
Luule laste sõnavara arengu toetajana	10
Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	12
Metoodika	13
Valim	13
Andmekogumine	14
Andmeanalüüs.....	15
Tulemused.....	16
Luuletuse valiku alused sõnavara arengu toetamisel	16
Sõnavara arengu toetamiseks valitud luule sõnavara	18
Luule kasutamiskiisid sõnavara arendamisel.....	20
Arutelu	22
Töö piirangud ja praktiline väärtus	24
Tänu sõnad	26
Autorsuse kinnitus	26
Kasutatud kirjandus	27
Lisa 1. Intervjuu kava	
Lisa 2. Uurijapäevik	

Sissejuhatus

Luule on seotud kõne, mis on enamasti rütmilise ja lüürilise sisuga (Krusten et al., 2006; Merilai, Saro, & Annus, 2003). Luulet on päritolu poolest jaotatud rahva- ja kunstluuleks (Krusten et al., 2006). Lastele mõeldud rahvaluule alla kuuluvad erinevad mängitus-, hüpituslaulud, häällaulud ja liisusalmid (Krusten et al., 2006; Mürsepp, 2003). Tänapäeva lasteluule puhul on välja toodud vormi poolest silbilis-rõhulised ja riimilised luuletused, mis on mitmekesise sõnastuse ja vahel ka keeruliste sõnadega rikastatud (Palm, 2014). Lasteluule juures peetakse oluliseks, et see oleks naljakas, meelt lahutav ja üllatusliku või vaimuka lõppmomentiga (Mürsepp & Väljataga, 1995; Palm, 2014). On leitud, et õpetajate arvates on lasteluule kogum sõnu, mis on hoolikalt valitud tähendust, heli ja rütmi silmas pidades (Woodhead, 2016).

Lühikesed kirjandustekstid nagu luuletused toetavad autorite sõnakasutuse ja sellest tekkiva rütmi ja riimide kaudu lapse sõnade omavahelise seoste tekkimist (Thornbury, 2002). Liisusalvide ja rütmiriimide lugemine aitab kaasa lugemisoskuse tekkele (Jakobson, 2009). Nendes sisalduvad sõnade ja fraaside kordused ning lõppriim aitab lastel sõnu ära tunda ja uusi omandada, mis omakorda tänu riimile ja häälikukordustele toetavad ka lugema õppimist (Nathan & Stanovich, 1991). Varasemalt on leitud, et riimuva teksti puhul jäid lastele sõnad paremini meelde kui tavalise teksti puhul (Read, Macauley, & Furay, 2014).

4-aastaselt lapse sõnavara on juba küllaltki lai ning seetõttu tuleb sõnavara arengu osas jätkata selle laiendamist (Ward, 2015). Lapsel jätkub kaheastmelise üldistuse arenemine – laps õpib mõistma üld- ja liiginimetuse erinevust (Hallap & Padrik, 2008; Karlep, 1998). Lisaks areneb lapsel sõnalooime osas liitsõnade ja tuletiste loomise ning kasutamise oskus (Hallap & Padrik, 2008). Kuna sõnalooimeoskus on veel arenemisjärgus, sobivad 4-aastastele lastele sellised leiutamismängud, kus lapsed saavad ise uusi sõnu koostada (Karu & Laane, 2008). Sellest tulenevat sobivad luuletused laste sõnavara arendamiseks, sest luulet on käsitletud ka kui sõnamänge.

Laste kaasamisega luule esitamisel on suurem positiivne mõju laste sõnavara arengule (Hargrave & Sénéchal, 2000). On ilmnenud, et luule laululine esitamine mõjutab positiivselt sõnavara arengut (Castro Huertas & Navarro Parra, 2014; Coyle & Cracia, 2014; Hart, 2015). Laulude ja salvide puhul häälavad lapsed sõnu rütmiliselt ning suurema vaimustusega, seetõttu ka aktiivsemalt ning sellest tulenevalt meenuvad hiljem sõnad hästi lugemise ja keeleharjutamise käigus (Mürsepp, 1998). Varasemate uurimuste põhjal, mis on uurinud erinevate tekstiliikide kasutamist koolieelses lasteasutuses, võib näha, et luuletekste

kasutatakse küllaltki vähe võrreldes teiste tekstiliikidega (Dyňa & Justice, 2015; Gönen, Ertürk, & Altinkaynaki, 2011; Justice, Pentimonti, & Zucker, 2011; Yopp & Yopp, 2006). Ühes uurimuses toodi põhjenduseks, et luule ei ole laste arengule kohane (Dyňa & Justice, 2015). Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) on siiski välja toodud, et laps peab peast teadma eestikeelseid laule ja luuletusi ning soovitatakse valida lastele ettelugemiseks žanriliselt mitmekesiseid raamatuid. Lähtudes uuringutest ilmnenu luuletekstide kasutamise positiivsest mõjust sõnavara ja lugemisoskuse arengule, seatakse eesmärgiks välja selgitada, millised on lasteaedade tegevõpetajate arusaamad luule kasutamisest 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks.

Teoreetiline ülevaade

Luule olemus ja lastele mõeldud luule

Eesti keele seletavas sõnaraamatus (2009) on luule olemuse sõnastamiseks esitatud väljendeid *värsskõne, seotud kõne, tekst erilise liigendusega, rütmil põhineva struktuuriga sõnakunst*.

Luule mõistet on seotud ka kõikide värsskõnes teostega ehk luulet on nimetatud ka värsskõneks (Merilai et al., 2003). Värsid aitavad väliselt eristada luulet teistest tekstiliikidest (Krusten et al., 2006; Põldmäe, 2002). Käesolevas töös käsitletakse luulet kui seotud kõnet, mis on valdavalt rütmilise ja lüürilise sisuga (Krusten et al., 2006).

Luule kannab kultuurilist tausta ja ajastu väärtusi (Krusten et al., 2006; Palm, 2014; Woodhead, 2016). Päritolu poolest saab luulet jaotada rahva- ja kunstluuleks (Krusten et al., 2006). Ka lastele mõeldud luule hulka kuuluvad nii rahvaluule kui kunstluule tekstid. Rahvaluule on kunstilooming, mis on sündinud ja levinud suuliselt ning peegeldab oma sündimise ja levimise keskkonda (Laugaste, 1975). Lastele sobivas rahvaluules saab eristada lastele loetud või lauldud luulet (hüpitus-, mängituslaulud, hällilaulud) ja laste endi loodud-lauldud-loetud luulet (näiteks liisusalmid, ahellaulud) (Krusten et al., 2006; Mürsepp, 2003). Mängitus- ja hüpituslaulud on laulud, mis saadavad väikelapse lõbustusi. Hüpituslaulud saadavad põlvede peal sõidutamist, jala või käte kiigutamist ehk rütmilist liikumist (Oras, 1996). Liisusalm, mida varasemalt on nimetatud ka liisuvalemiks, on laste salm, mida kasutatakse mängus rollide või ülesannete jagamiseks (Eesti keele seletav sõnaraamat, 2009; Laugaste, 1975).

Rahvaluule aineks on lisaks luuleloomingule ka muusika, uskumused, kumbed ja mängud ning tantsud. Seetõttu on rahvasuus tähistatud luulet kui üldist suulist traditsiooni. Sellest tulenevalt on rahvaluule žanriks ka rahvalaul (Laugaste, 1975). Üheks Eesti kultuuri

tähtsaimaks varaks on nimetatud regivärssi ehk rahvalaulu. Regivärsi juures kasutati nii rõhulist, silbilist kui vältelist põhimõtet (Merilai et al., 2003). Regivärssides esineb palju kordusi, mida on nimetatud sõnakunstivahendiks ja mille lihtsaim vorm on samade sõnade või sõnaühendite lähedane kordamine värsis (Laugaste, 1975). Regivärssse esitati lauldes, mis toimus tavaliselt loomuliku lauserütmi alusel sõnarõhke rõhutades (Sööt, 1966).

Kunstluule ehk kunstilise kirjanduse puhul on luulel kindel autor ja seda on kirjanduslikult töödeldud (Laugaste, 1975). Varasemad lasteluule autorid (L. Koidula, J.W. Jannsen) on oma teostes kajastanud loodusteemasid ja kujutanud laste elu. Nõukogude perioodil kajastus luules ka kolhoosi- ja tööstustemaatika ning seejuures kirjutati pikemaid värsslugusid. Hilisemal perioodil on luulesse lisandunud sõna- ja mõttemängulisus, milles võib peituda sügavam ja mitmeplaanelisem sisu. Lisaks võib luulet veel jaotada temaatilisuse poolest loodus-, armastus, isamaa-, tunde-, juhu- ja mõtteluuleks (Krusten et al., 2006).

Luule keelekasutus on kujundlik ja mitmetähenduslik ning luuletuse keeleelemendid on taotluslikult seotud (alg- ja lõppriim, sõnakordus jne) (Merilai et al., 2003). Riimi on nimetatud luule põhiliseks osaks (Samuelsson, Carlsson, Olsson, Pramling, & Wallerstedt, 2009). Riim iseenesest on peamiselt luules rakendatav vormivõte, mis tähendab sõnade või sõnaosade süsteemset teksti korraldavat häälikulist kooskõla (Eesti keele seletav sõnaraamat, 2009). Lõppriimi puhul võtab riim värsi lõpu enda alla, kokkukõla viimase sõna pea- või kaasrõhulise silbi vokaalist alates. Värsseite sees ja alguses esinevaid riime nimetatakse sise- ja algriimideks (Sööt, 1966). Värsis ise on seotud kõne rütmiline üksus, mis moodustab ka luuletuse rea (Eesti keele seletav sõnaraamat, 2009; Sööt, 1966). Samakõlaliste sõnade kordamise ja sõnade või häälikute kooskõlaga tagatakse riim, mille ülesanne on värsseite omavaheline sidumine (Krusten et al., 2006).

Luule musikaalsust on seotud selle rütmilisuse ja kõlavusega. Sarnaste keeleosakeste – silpide või sõnade – süsteemipärase kordamise ja vastandamisega tagatakse luuletuse rütm (Merilai et al., 2003). Vastavalt sellele, et eesti keele silbid jagunevad rõhulisteks või rõhututeks ja lühikesteks või pikkadeks, on eesti keeles võimalik luua mitmeid värsirütme (Põldmäe, 2002). Värsirütmid võivad lähtuda silbirõhust, silbivältest, silbiarvust ja nende koosmõjust ning sõna- ja lauserütmist. Tänapäeva eesti luules võib eristada silbilis-rõhulist, rõhulist ja vabavärsilist rütmi ning harvem vältelist või silbilist luulet (Merilai et al., 2003). Vabavärssi puhul on värsirõhud ja ridade silbiarvud ühtlustamata (Krusten et al., 2006; Merilai et al., 2003; Põldmäe, 2002).

Luuletusi iseloomustavad kaudsete või kaunistavate ütluste ehk kõnekujundite kasutamine, mida tava-suhtluses üldjuhul ei kasutata (Merilai et al., 2003). Kõnekujundit on

nimetatud ka kunstiliseks kujundiks ja kirjanduslikuks stiilivõtteks (Krusten et al., 2006). Üheks kõnekujundiks on epiteet, mis on kirjeldav või kaunistav lisandsõna põhiliselt nimisõna ilmestamiseks (nt maa on maksakarvaline). Teine on võrdlus, kus kõrvutatakse sõnu või väljendeid ühistunnuste alusel ning kasutatakse sidesõnu, olevat kääned ja vahel ka mõttekriipsu või koma (nt sinine nagu taevas) (Merilai et al., 2003). Veel kasutatakse metafoore, mis ühendavad erinevaid mõisteid sarnasuse alusel (Krusten et al., 2006; Merilai et al., 2003; Sööt, 1966). Metafooriga antakse tegelik nähtus edasi emotsionaalselt, piltlikult, seejuures ka täpselt, ökonoomselt ja ilmekalt (Sööt, 1966).

Lasteluule on enamasti silbilis-rõhuline ja –riimiline, kuid aeg-ajalt katsetatakse siiski ka vabavärsilist lähenemist (Palm, 2014). Varasemalt on leitud, et luuležanr, millega lapsed koolieelses eas tavaliselt kokku puutuvad, on just riimuv (Samuelsson et al., 2009). Üldiselt võib tänapäeva lasteluulet pidada sõnastuse poolest mitmekesiseks ja tihti on luuletused rikastatud keeruliste sõnadega (Palm, 2014). Oluliseks peetakse, et lasteluule oleks naljakas, meelt lahutav ja üllatusliku või vaimuka lõppmomendiga (Müürsepp & Väljataga, 1995; Palm, 2014). Tänapäeva lasteluules on teemades vähenenud argitegevuste ainelise luule osakaal ning ema või isa aitamise ja koristamise teemade asemel leiavad kajastust tehnilised, tervisega seotud ja varasemalt isegi tabuks peetud teemad (Palm, 2014).

Sõnavara ja selle liigitamine

Sõnad ja sõnaühendid, mis kuuluvad mingisse keelde või inimese keeletarvitusse, moodustavad sõnavara ehk leksika (Erelt, Erelt, & Ross, 2007). Keele kõige liikuvamaks ja muutlikumaks osaks on sõnavara, sest ümbritseva tegelikkuse muutumisega muutuvad ka sõnad, millega kirjeldatakse oma tegusid ja mõtteid (Erelt et al., 2007; Saarso, 2000). Sõnu saab rühmitada mitmel viisil, levinuim jaotus on: nimisõnad, omadussõnad, tegusõnad ja teised sõnad (nt küsisõnad, asesõnad). Lisaks võivad laste sõnavarasse tekkida eraldi sõnade rühmad, mis seostuvad mängude ja rutiinsete tegevustega (Schults, Tulviste, & Kaljumäe, 2013).

Nimisõnad on sõnad, mis nimetavad erinevaid asju (esemeid, olendeid) ning esinevad lauses aluse või sihitisena (Erelt et al., 1995). Rohkem kui poole eesti väikelaste sõnavarast moodustavad just nimetavad sõnad (nt tädi, koer, auto) (Schults et al., 2013). Omadussõnad on sõnad, mis kirjeldavad asjade omadusi ning esinevad ühilduva täiendina lauses, nt *tugev poiss*. Tegusõnad on sõnad, mis näitavad liikuvat või muutuvat tunnust ning täidavad lauses öeldise ülesannet. Asesõnad on mittetäistähenduslikud ehk abstraktsema tähendusega sõnad, nt *see, iga, mina*. Küsisõnad kuuluvad omakorda asesõnade alla ning täidavad kahte

funktsiooni: muudavad lause küsivaks ning esinevad kõrvallauses siduva osana, et viidata asjale või tunnusele, millest räägiti pealauses (Erelt et al., 1995).

Lapse sõnavara areng ja arendamine

Keele funktsioon on aidata asju meeles pidada, informatsiooni vastu võtta ja edasi anda (Ward, 2015). Sõna on keeleüksus, ilma milleta ei ole võimalik moodustada lauseid, mis omakorda aitavad selgitada oma mõtteid. Selleks, et sõna kasutada ja õigesti hääldada, on vaja selgeks saada sõna tähendus. Oluline on mõista, et lapse jaoks on sõna tähendus olemas juba enne, kui ta seda kasutama õpib (Hallap & Padrik, 2008). Kui laps puutub kokku uue sõnaga ning on seda varem kuulnud, suudab ta tõenäolisemalt selle viia kokku tähendusega (Dollins, 2014; Määrsepp, 1998). Õpetajate jaoks on väga oluline, siiski vahel ka raskesti mõistetav, et sõna tähendus on indiviidile omane ja lakkamatult muutuv nähtus. Lapse puhul sõltub sõna tähenduse areng erinevate meeltega kogetud situatsioonidest, emotsioonidest ja verbaalselt saadud infost (Hallap & Padrik, 2008).

Lisaks keeleüksusele on sõna ka tunnetustegevuse üksus ehk kujutluse või mõiste märk (Karlep, 1998). Tajul on väga oluline osa kõne arengus, baassõnavara sõltub otseselt tajude kvaliteedist. Lapse baassõnavara põhineb võimel ära tunda mingit kategooriat, millesse objekt või tunnus kuulub (Karlep, 1999). Mitmekesise sõnavara teke on kesksel kohal varajases kõnearenduses (Read et al., 2014). Suulise sõnavara areng on omakorda aluseks lapse lugemisoskuse arengule ning loetava teksti mõistmisele (Neuman & Wright, 2014). Koolieelses lasteasutuses keskendutakse just oskuste seejuures sõnavara omandamise arendamisele, mis on otseselt seotud lugemisoskuse omandamisega (Moritz, Yampolsky, Papadelis, Thomson, & Wolf, 2013).

Üldiselt mõistetakse sõnavara arendamise all sõnavara hulga suurendamist, sõna tähenduse konkretiseerimist ja sõnade rakendamist (Hallap & Padrik, 2008; Karlep, 2003). Uute sõnade õpetamisel on hea tähenduse illustreerimiseks kasutada reaalseid objekte, pilte või miimikat. Kui visuaalselt ei ole võimalik tähendusi seletada, siis saab luua mõistele vastava situatsiooni, kasutada erinevaid näitlauseid, kasutada sünonüüme ehk samatähenduslike sõnu või antonüüme ehk vastandtähenusega sõnu (Saarso, 2000; Thornbury, 2002). Viimati nimetatud võimalusi on hea kasutada ka koos visuaalsete vahenditega (Thornbury, 2002). Sõnade õppimise juures on oluline pidevalt ja korrapäraselt sõnu korrata. Mitmekordne tagasipöördumine juba õpitud sõnade juurde on hea viis, et edukalt uusi sõnu meelde jätta (Saarso, 2000). Huvitava ja mängulise tegevuse käigus suudavad lapsed uue sõnavara hästi selgeks saada (Jones, 2010). Lisaks leiti varasemas

uurimuses, et laste rääkima julgustamisega saavad õpetajad otseselt soodustada laste sõnavara kasvu (Justice, Jiang, & Strasser, 2018).

4-aastase lapse sõnavara areng ja arendamine

Eesti lapsed ütlevad oma esimese sõna enamasti 10 kuu vanuselt ning 14–16 kuu vanuses toimub oluline aktiivse sõnavara kasv, kus sõnavara kasvab keskmiselt 25 sõnani ning seejärel keskmiselt 49 sõnani (Schults et al., 2013). 4-aastasel lapsel on juba üsna lai sõnavara ning põhiliselt tuleb 4-aastase lapse puhul sõnavara arengu osas jätkata selle laiendamist (Ward, 2015). Täpsemalt jätkub 4-aastase lapse sõnavara arengus kaheastmelise üldistuse arenemine (Hallap & Padrik, 2008; Karlep, 1998). Lisaks on selle juures oluline tähenduse erisuunaline areng, kus laps saab aru üldistamisest ja täpsustamisest (Hallap & Padrik, 2008). Selle arengule paneb aluse lapse uudishimu, mille juures ta otsib vastuseid küsimustele „*Millest?*“ ja „*Milleks?*“ (Kivi & Sarapuu, 2005). Sõnalooomeoskuse osas areneb edasi liitsõnade ja tuletiste loomine ning kasutamine. Laps paneb tähele ja nimetab üksikasju (nt puu osad: tüvi, oksad, lehed) (Hallap & Padrik, 2008). Nelja ja poole aastaselt suudab laps juba keele vahendusel probleeme lahendada ning mõelda sellele, kuidas ta midagi tegema hakkab (Ward, 2015).

Sõnavara arendamise juures on otstarbekas arvestada, et sõnatähendus sõltub lapse rühmitamisoskusest ehk sõnatähenduse aluseks olevatest kujutlustest ja hiljem ka mõistetest (Karlep, 1998). 4-aastase lapse sõnavara arengu toetamiseks saab õpetaja üldistamise ja konkretiseerimise puhul kasutada just rühmitamisülesandeid, kus rühmitamisalus peaks olema veidi raskem (nt erinevatele ruumidele omane mööbel) (Hallap & Padrik, 2008; Karlep, 1998). Oskust sõnu moodustada saab arendada läbi mängu, kus lapsed saavad uusi sõnu leiutada asendades olemasolevas sõnas häälikuid, moodustades seega uusi sõnu (Hallap & Padrik, 2008; Dollins, 2014). Näiteks joonistab õpetaja puu ja lapsed pakuvad, mis seal kasvada võib (pliiatsipuu, autopuu, pallipuu jne). Piltide ja joonistuste täpsustamist ja võrdlemist saab kasutada, et arendada üksikasjade nimetamist ja omadussõnade mõistmist ning kasutamist. Sõna tähenduse selgitamisel, lisaks reaalsele situatsioonile ja näitlikule vahendile, tuleb kasutada tasapisi ka verbaalset seletust (Hallap & Padrik, 2008).

Luule laste sõnavara arengu toetajana

Lühikesed kirjandustekstid pakuvad mitmeid võimalusi sõnavara arendamiseks. Luuletajate valitud sõnakasutus, millega saavutatakse rütm ja riimid, aitavad rikastada lapse sõnade

omavahelisi seoseid. Eriti oluline on sealjuures ka valjult kuulda teksti esitust (Thornbury, 2002). 4-aastastel lastel on sõnaloomeskus arenemisjärgus, mistõttu sobivad neile just sellised leiutamismängud, kus lapsed saavad ise uusi sõnu koostada (Karu & Laane, 2008). Ka luulet on käsitletud kui sõnamängu ja seega sobivad luuletused laste sõnavara arendamiseks.

Laste sõnavara laiendamise vahendina on hea kasutada luuletusi, mis aitavad paremini ka teksti sisu mõtestada. Igapäevane liisusalmide ja rütmiriimide lugemine aitab kaasa lugemisoskuse tekkele (Jakobson, 2009). Liisusalmides ja luuletustes esinevad sõnade ja fraaside kordused ning lõppriim aitab lastel sõnu ära tunda ja uusi sõnu omandada. Riimil ja häälikukordustel on omakorda tähtis roll lugema õppimisel (Nathan & Stanovich, 1991). Üldiselt mahukam sõnavara suurendab ka lapse võimet mõista kirjalikku teksti, sest lugemisoskus on otseselt seotud kuulamisoskuse ja suulise sõnavaraga (Otto, 2014). Laulude ja salmide ütlemissel käigus hääldavad lapsed sõnu rütmiliselt ning suurema vaimustusega, seetõttu ka aktiivsemalt, mistõttu tulevad hiljem lugemise ja keeleharjutamise käigus sõnad hästi meelde (Müürsepp, 1998). Rütmitaju on varasemas uurimuses seostatud ka lugemisoskuse omandamisega (Moritz et al., 2013). Luule laululine esitamine mõjutab omakorda positiivselt sõnavara arengut (Castro Huertas & Navarro Parra, 2014; Coyle & Cracia, 2014; Hart, 2015). Read, Macauley ja Furay (2014) uuringus leiti seos riimuva kontekstiga teksti ja sõnade parema meelde jätmise vahel, kui lastele esitati sarnase sisuga tekste ning neile jäid loomade nimed paremini meelde just riimuva teksti puhul. Luule esitamisel koos laste kaasamisega on veelgi suurem positiivne mõju sõnavara arengule (Hargrave & Sénéchal, 2000).

Mitmed uuringud on välja toonud, et luuletusi kasutatakse koolieelses lasteasutuses suhteliselt vähe võrreldes teiste tekstiliikidega. Näiteks on leitud, et ilma jutustava sisuta luuleraamatud moodustasid 0,3% kõigist raamatutest ja ettelugemiseks valitud raamatutest 28,7% sisaldas igal lehel riime või alguskaashääliku kordusi (Justice et al., 2011). Göneni, Ertürki ja Altinkaynaki (2011) uurimuses leiti, et luuletuste kasutamise osakaal küsitatud lasteaiaõpetaja seas on 9%. Yoppi ja Yoppi (2006) uurimuses, leiti, et 14% tekstidest olid muud tekstid, millest suurem osa oli luule. Lisaks ilmnes Dynia ja Justice'i (2015) uurimusest, et muud raamatud (peamiselt luuleraamatud) moodustasid 2,1% kõigist kasutatud raamatutest ning igal lehel liisusalme sisaldavad raamatud moodustasid 38,6% kõigist raamatutest. Luuletusi kasutatakse ettelugemiseks pigem vähe ning ühe võimaliku põhjusena pakuvad autorid õpetajate arvamust, et need ei ole laste arengule kohased (Dynia & Justice, 2015).

Eestis on uuritud luuletuste kasutamist lasteaedades küllaltki vähe. Varasemalt on Pae (2017) uurinud bakalaureusetöö raames lasteluule kasutamist 6–7aastaste laste keelelise arengu toetajana. Sellest tööst tuli välja, et õpetajad eelistavad keelelise arengu toetamiseks kasutada riimuvat luulet, mis on lapsele eakohane, mille teema seostuks lapse igapäevaeluga ning lähtuks ka nädalateemast. Riimuva luulega seostati ka võimalust laiendada laste sõnavara. Lisaks toodi välja, et õpetajad toetavad luulega kuulamise, kõnelemise, kirjutamise ja lugemise arengut (Pae, 2017). Veel on uuritud Eesti lastekirjanduse kasutamist koolieelses lasteasutuses ning leitud, et 22% uurimuses osalenud õpetajates kasutas õppe- ja kasvatustöös luulet. Täiendavalt tuli esile, et kõige rohkem kasutatakse muinasjutte ning põhjusena tõi autor välja, et see kirjanduse liik on kõige sobivam lapsele (Kaljo, 2017).

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) on välja toodud, et laps peab peast teadma eestikeelseid laule ja luuletusi ning rõhutatakse vajadust valida ettelugemiseks žanriliselt mitmekesiseid raamatuid, et toetada lugemishuvi ning lugemis- ja kirjutamisvalmiduse kujunemist. Sellest võib järeldada, et lasteaiaõpetajad kasutavad mingil määral luuletusi õppetegevustes, kuid täpset eesmärki luuletuste kasutamise kohta laste kõnearengu ning seejuures sõnavara arengu toetamisel ei ole sõnastatud. Uuringutest (Castro Huertas & Navarro Parra, 2014; Coyle & Cracia, 2014; Hargrave & Sénéchal, 2000; Hart, 2015; Nathan & Stanovich, 1991; Read et al., 2014; Thornbury, 2002) ilmnenud luuletekstide kasutamise positiivne mõju sõnavara arengule ja seega ka lugemisoskuse arengule viitab sellele, et oluline oleks välja selgitada Tartu linna tegevõpetajate arusaamad luule kasutamisest laste sõnavara arengu toetamiseks. Kuna 4-aastaselt lapsel on sõnavara juba suurel osal omandatud ja õpetaja ülesanne on seda laiendada, siis huvitas autorit just selle vanuse puhul luule kasutamine sõnavara arengu toetamisel. Sellest lähtuvalt on käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks välja selgitada, millised on Tartu linna lasteaedade tegevõpetajate arusaamad luule kasutamisest 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks.

Bakalaureusetöö eesmärgist lähtuvalt koostati uuringu läbiviimiseks kolm uurimisküsimust:

- 1) Millest lähtuvad õpetajad, valides luuletusi 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks?
- 2) Millise sõnavaraga luuletusi kasutavad õpetajad tegevustes 4-aastaste lastega?
- 3) Kuidas kasutavad õpetajad luuletusi 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks?

Metoodika

Käesolevas bakalaureusetöös kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, mis võimaldab kirjeldada tegelikku olukorda, sest andmete kogumine toimub loomulikus keskkonnas ning uuritavate seisukohad saavad välja öeldud (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 2005). Kvalitatiivne uurimisviis aitas saavutada tööle püstitatud eesmärki.

Valim

Uuringus osalejate valikul lähtuti eesmärgipärase valimi koostamise põhimõtetest. Eesmärgipärase valimi puhul vastavad valitud uuritavad vajalikele omadustele, mis on uurimuses seisukohast olulised (Silverman, 2005). Valimi moodustamisel peeti silmas, et intervjueeritavad on Tartu linna lasteaiaõpetajad, kes on viimase 5 aasta jooksul töötanud 4-aastaste lastega ning kasutanud oma töös ka luuletekste. Uuringus osales viis Tartu linna koolieelse lasteasutuse õpetajat (tabel 1). Allolevas tabelis ja tulemuste illustreerimisel õpetajate vastustega on asendatud lasteaiaõpetajate nimed pseudonüümidega, et tagada anonüümsus.

Tabel 1. Uurimuses osalenud lasteaiaõpetajate taustaandmed

Pseudonüüm	Vanus	Õpetamiskogemus koolieelses lasteasutuses (aastates)	Laste vanus aastates, keda intervjuu läbiviimise ajal õpetati
Õpetaja 1	28	7	5–7
Õpetaja 2	24	1,5	3–4
Õpetaja 3	37	9	3–4
Õpetaja 4	32	10	3–4
Õpetaja 5	28	4,5	4–5

Intervjueeritud õpetajate keskmine vanus oli 29,8 aastat. Keskmine töökogemus oli 6,4 aastat. Uurimuses osalenud õpetajatest õpetas intervjuu läbiviimise ajal neli õpetajat just 4-aastaseid lapsi, kellele ka uurimus keskendub. Üks õpetaja oli liitühikõpetaja, kes õpetas 4-aastaseid lapsi üks aasta enne intervjuu läbiviimist.

Andmekogumine

Lasteaiaõpetajatega viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuu käigus saab vajadusel andmekogumise juures reguleerida teemade järjekorda ning küsida intervjuueeritavalt täpsustavaid küsimusi (Flick, 2009; Hirsjärvi et al., 2005). Ühe intervjuueeritud õpetajaga võeti ühendust e-kirja teel, kus täpsustati uurimuse eesmärki, teema olulisust ja valimi tingimusi. Teiste intervjuueeritavatega lepiti kokkusaamine kokku silmast silma kohtudes ning seejuures tutvustas uurija neile ka uurimuse eesmärki ja teema olulisust.

Poolstruktureeritud intervjuu läbiviimiseks kasutati intervjuu kava (lisa 1). Küsimuste koostamisel tugineti teoreetilistele materjalidele ja varasemate uurimuste tulemustele (Castro Huertas & Navarro Parra, 2014; Coyle & Cracia, 2014; Hargrave & Sénéchal, 2000; Hart, 2015; Nathan & Stanovich, 1991; Read et al., 2014; Samuelsson et al., 2009). Lisaks peeti intervjuu küsimuste koostamisel silmas bakalaureusetöö eesmärki ja uurimisküsimusi. Intervjuu kava koosnes 22 küsimusest, mis jagunesid sissejuhatavateks küsimusteks (6 küsimust) ja kolme plokki jaotatud põhiküsimusteks. Esimeses ploki küsimused (6 küsimust) lähtusid uurimisküsimusest, millega taheti teada saada, millest lähtuvad õpetajad valides luuletekste 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks. Teise ploki küsimuste (5 küsimust) eesmärgiks oli välja selgitada, millise sõnavaraga luuletekste kasutavad õpetajad tegevustes 4-aastaste lastega. Kolmandas ploki (5 küsimust) püüti välja selgitada, kuidas kasutavad õpetajad luuletekste 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks.

Selleks, et uurimustulemuste usaldusväärsust tõsta, viidi enne uuringu algust läbi ka prooviintervjuu. Prooviintervjuu aitab kontrollida intervjuu teemade sobivust (Hirsjärvi et al., 2005). Prooviintervjuu viidi läbi valimile vastava lasteaiaõpetajaga eesmärgiga tekitada põhiintervjuudega sarnane olukord. Hiljem intervjuu transkribeeriti ja analüüsiti vastuseid lähtudes uurimisküsimustest. Analüüsi käigus tuli välja, et prooviintervjuu vastused aitasid leida vastuseid püstitatud uurimisküsimustele. Sellest tulenevalt intervjuu kava muutmist ei vajanud. Kuna prooviintervjuu vastused olid liialt laiali valguvad, otsustati seda hilisemas analüüsis mitte kasutada. Uurija sai prooviintervjuu kogemusest tagasisidet, kuidas edaspidi põhiintervjuusid paremini läbi viia ja õpetajaid täiendavate küsimustega toetada, et saada põhjalikud vastused esitatud küsimustele.

Uurija viis läbi viis poolstruktureeritud põhiintervjuud, mis toimusid 16.02.2018 – 26.03.2018. Intervjuud toimusid õpetajate töökohas ehk koolieelses lasteasutuses. Enne intervjuu algust küsiti intervjuueeritavalt luba, et salvestada intervjuu diktofoniga. Salvestatud intervjuu puhul saab igal hetkel tagasi pöörduda algsete andmete juurde (Silverman, 2005). Intervjuude keskmine kestus oli 16 minutit (min = 10 ja max = 23). Intervjuud transkribeeriti

ning kokku saadi transkribeeritud intervjuude tekstimahuks 30 lehekülge. Keskmine intervjuu transkriptsiooni pikkus oli 6 lehekülge. Transkriptsioonide vormistamiseks kasutati Times New Roman kirjastiili suurusega 12 p reavahega 1,5.

Töö autor pidas töö usaldusväarsuse tõstmiseks ka uurimuse läbiviimise ajal ja enne seda uurijapäevikut, kuhu pani kirja erinevate töö etappidega seotud tähelepanekud ja nendega kaasnenud emotsioonid (lisa 2). Uurijapäeviku pidamine aitab hilisemates töö etappides pidada meeles varasemates etappides tehtud otsuseid ja nende põhjendusi (Hirsjärvi, 2005; Silverman, 2005). Näiteks oli prooviintervjuu järel tehtud märkmetest kasu, et põhiintervjuuks ettevalmistusi teha.

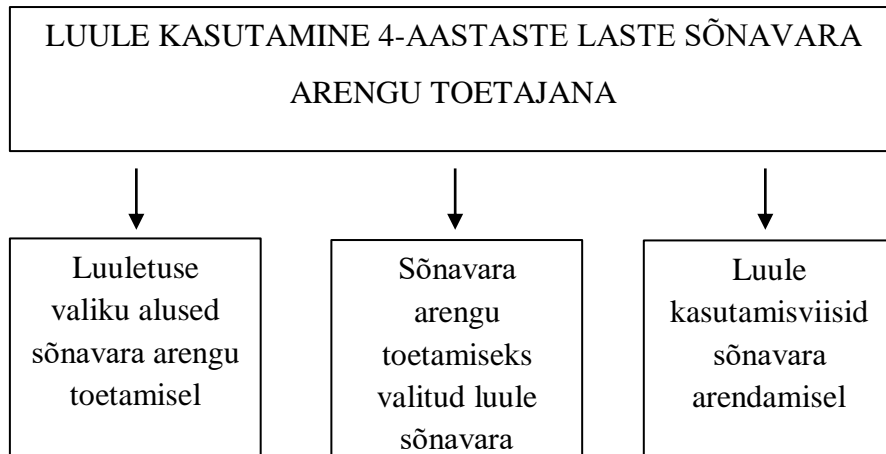
Andmeanalüüs

Andmeanalüüsiks kasutati töös induktiivset kvalitatiivset sisuanalüüsi. Induktiivne analüüs on protsess, milles uurija tuletab koodid andmete põhjal, mitte ei paiguta andmeid olemasolevatesse raamidesse (Braun & Clarke, 2006). Andmeanalüüsi alustati intervjuude transkribeerimisest, milleks kasutati esmalt TTÜ Küberneetika Instituudi loodud veebipõhist automaattranskribeerimise tarkvara. Helifail laeti üles serverisse, seejärel transkribeeriti ning transkriptsioon saadeti e-kirja teel tekstifailina autorile. Seejärel luges töö autor saadud transkriptsioonid läbi ning kasutas seejuures helifailide ülekuulamiseks ja transkriptsioonides paranduste tegemiseks ka *VoiceWalker* programmi. *VoiceWalker* programm annab võimaluse helifaili kuulamise ajal panna teatud ajavahemiku tagant kordama. Transkriptsioonid loeti veel vähemalt kaks korda läbi, et teha viimased parandused tekstis.

Seejärel alustati transkribeeritud intervjuude kodeerimist. Kodeerimine on protsess, mille käigus loetakse põhjalikult tekstid läbi ja määratakse olulistele tekstilõikudele, lausetele või sõnadele märksõnad ehk koodid (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Selleks tuli esmalt transkribeeritud tekstid salvestada .txt formaati, et laadida need üles *QCAmap* keskkonda, kus saab teostada kvalitatiivset sisuanalüüsi. *QCAmap* keskkonnas loodi kodeerimise aluseks kolm kodeerimisrühma, mis tulenesid töö uurimisküsimustest. Esimese rühma aluseks oli küsimus, millest lähtuvad õpetajad valides luuletusi 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks. Teine, millise sõnavaraga luuletusi kasutavad õpetajad tegevustes 4-aastaste lastega, ja kolmas, kuidas kasutavad õpetajad luuletusi 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks. Edasi hakati intervjuusid eelnevalt loodud kodeerimisrühmade alusel eraldi kodeerima.

Töö autor luges peale esimest kodeerimist intervjuud veel kord läbi ja lisis veel täiendavaid koode, et tõsta töö usaldusväarsust. Lisaks kodeeris ühe intervjuu kaaskodeerija,

kes lisas mõne täiendava koodi. Mitme uurija poolt intervjuu kodeerimine aitab tõsta töö usaldusväärsust (Silverman, 2005). Järgnevalt hakkas töö autor koode kategooriatesse jagama. Kategooria on analüütiline üksus, mille alla autor koondab sarnased koodid (Kalmus et al., 2015; Flick, 2009). Koodide kategoriseerimisel tekkis kümme alakategooriat ja kolm peakategooriat (joonis 1).

Joonis 1. Peakategooriate jagunemine

Koode kategoriseeriti Microsoft Excel tabelis, mis laeti eelnevalt *QCMap* keskkonnast alla. Tänu sellele sai autor kategooriate loomisel tagasi pöörduda koodi täpse sisu juurde. Enne tulemuste esitamist arutati loodud alakategooriad ja peakategooriad läbi ka kaaskodeerijaga.

Tulemused

Uurimuse tulemused on jaotatud kolme osasse lähtuvalt peakategooriatest. Lisaks on välja toodud ka peakategooriate alla kuuluvad alakategooriad. Tulemuste illustreerimiseks on kasutatud ka intervjuude katkeid, mis on tähistatud õpetajate pseudonüümidega.

Luuletuse valiku alused sõnavara arengu toetamisel

Peakategooria *luuletuse valiku alused 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamisel* alla kujunes koodide põhjal neli alakategooriat: *luuletuse olemus; lapse areng ja arendamisvõimalused; lapse huvidest lähtumine; teemast lähtumine.*

Luuletuse olemuse all pidasid kõik intervjueeritud õpetajad oluliseks, et valitud luuletus oleks riimuv. Seejuures tõid õpetajad välja, et riim lihtsustab meeldejätmist ja aitab kujuneda rütmil.

Lihtsustab meeldejätmist. Ja kui riim on sees, siis kujuneb rütm ka välja.

(Õpetaja 3)

Rütmi olulisusele luuletuse valimisel viitasid neli õpetajat viiest. Seejuures toodi ka välja, et rütm aitab paremini luuletust meelde jätta.

/.../ aga jällegi seal, kui on selline rütm. Hea meelde jätta ja selline, et siis jääb neile paremini meelde /.../. (Õpetaja 5)

Neli õpetajat viiest tõid luuletuse valimise alusena välja, et luuletusel oleks sisu, mis oleks terviklik ning ühest teemast lähtuv. Sisukuse all peeti silmas, et luuletus kannaks ühte kindlat teemat või mõtet, et õpetaja ise ja ka lapsed sisu mõistaksid. Õpetajad arvasid, et luuletus peaks lapsele midagi andma, kandma lihtsat sõnumit või andma edasi kindlat teemat või mõtet.

Mingi looga luuletused võiks olla, mingi sisu ikka või kirjeldus mitte ainult rütm või riim. (Õpetaja 3)

Lisaks tõid intervjueeritavad luuletuse olemuse all veel välja kordusi, meloodilisust ja sõnamänge. Õpetajad põhjendasid, et läbi kordamise on lastel lihtsam luuletust ja sõnu selles omandada. Üks õpetaja arvas, et luuletus peaks õpetajale endale meeldima. Seejuures kirjeldasid õpetajad endale meeldivaid luuletusi sarnaste omadustega, mida nimetasid hiljem 4-aastastele lastele sõnavara arengu toetamiseks sobivaks.

See on mul selline väga ammusest ajast nii-öelda endal pähe jäänud luuletus, mis on mulle endale meeldinud, jällegi see sõnamäng ja täpselt nagu ma enne kirjeldasin, mis mulle meeldib. (Õpetaja 5)

Lapse arengut ja arendamisvõimalusi silmas pidades tõid õpetajad välja, et valitud luuletus, millega tahetakse lapse sõnavara arendada, peab lähtuma lapse arengutasemest. Seejuures selgus, et õpetajad jälgivad, et luuletuse sisu ja sõnavara oleks eakohane ning arusaadav. Õpetajad lisisid, et lähtuma peab just kindla rühma tasemest ning luuletuse sisu peab olema lapse jaoks mõistetav. Veel vaatasid õpetajad luuletuse valimise osas ridade arvu.

Täiesti piisab ma arvan ka kaherealistest, sellistest kaks kuni neli rida.

(Õpetaja 1)

Lapse arendamisvõimaluste puhul nimetasid õpetajad seda, et luuletus sisaldab erinevaid sõnaliike nagu nimisõnad ja omadussõnad. Toodi esile ka uusi keeleteadmisi nagu rahvuslikud ütlused või sõnapaarid (nt kass ja tass), mille kaudu tekivad lastel seosed sõnade

tekkimise ja loomise kohta. Lisaks aitab luuletus iseenesest õppimist tõhusamaks muuta. Kõik õpetajad selgitasid, kuidas nende arvates luuletused muudavad õppimise tõhusamaks.

Selles mõttes, et kui ta on sõnavaraliselt niimoodi üles ehitatud luuletuses, kui laps ise ka aimab ära, et ta on sellises kontekstis, et ta aimab, mis see sõna tähendab, siis tal võib-olla jääb see paremini meelde. (Õpetaja 2)

Lapse huvidest lähtumisel tõid neli õpetajat viiest välja, et valitud luuletus peab olema lastepärane. Veel pidasid õpetajad oluliseks luuletuse valimisel, et selle sisu võiks olla seotud lapse eluga, pakkuma talle huvi ja olema ka lõbus.

No eks ma jälgin, kas seal on üldse mingi selline sõna, mis neile võiks uus või huvitav tunduda. (Õpetaja 4)

Lisaks ütles üks õpetaja, et ta laseb vahel lastel pealkirja põhjal mõne luuletuse seast ise valida, mida koos õppima hakatakse. Sellisel juhul saavad lapsed eelnevalt mõelda, millest need luuletused räägivad ning seejärel endale kõige huvitavama koos välja valida.

Kõikide õpetajate vastustest ilmnes, et luuletuse valimisel lähtutakse ka hetkel käsitletavast temast. Näiteks selgitas üks õpetaja, et neil oli varasemalt olnud päikese teema, mille käsitlemisel nad lugesid ka päikese teemalist luuletust. Seejuures selgitasid õpetajad, et lähtutakse just tegevuse või projekti temast ning üldisemalt tegevusest ja tähtpäevast.

Ma mõtlen niimoodi, et kui läbi tegevuse ja projekti mõttes, et valida luuletust näiteks selle põhjal. Ütleme näiteks seesama oli, et me õppisime puid ja siis näiteks oli vahtrapuu. Et siis, kuidas seda kirjeldada veel rohkem või saada neid omadussõnu, et kirjeldada laiemalt. (Õpetaja 2)

Teemade puhul tõid õpetajad veel välja aastaegade, looduse ja erinevate traditsiooniliste teemade näiteks kevadpühadega seotud luuletusi. Tähtpäevade puhul, mille juures on õpetajad kasutanud luuletusi, nimetati näiteks emadepäeva, vastlapäeva, emakeelepäeva ja vabariigi aastapäeva.

Sõnavara arengu toetamiseks valitud luule sõnavara

Teise peakategooria moodustas sõnavara arengu toetamiseks valitud luule sõnavara.

Peakategooria alla kujunes kaks alakategooriat: *lapse arengust lähtuv luule; õppetegevusest lähtuv luule.*

Neli õpetajat viiest tõid välja, et lapse arengust lähtudes võiks luuletus sisaldada lapse jaoks uusi sõnu. Õpetajad arvasid, et 4-aastastele lastele piisaks ühest kuni kolmest võõrast sõnast, mis last arendab ja on lapse jaoks uus või huvitav. Üks õpetaja tõi välja, et luuletus

võiks sisaldada paari võõramat sõna tuttavas sisus. Sellisel juhul võib laps sisu põhjal aimata, mida sõna tähendab, ning tänu sellele võib lapsele see ka paremini meelde jääda.

Kui paar sõna ongi võõrad, et ta on samas tuttav, et lugu räägib temale tuttavat /.../ kui ta on sõnavaraliselt niimoodi üles ehitatud luuletuses, et kui laps ise ka aimab ära, et ta on sellises kontekstis, et ta aimab, mis see sõna tähendab, siis tal võib-olla jääb see paremini meelde. (Õpetaja 2)

Kolm õpetajat viiest ütlesid, et luuletuse sõnavara peab olema eakohane. Seejuures põhjendati, et sõnad ei tohi olla liiga keerulised ja paljude metafooridega luuletused võivad 4-aastastele lastele veel kaugeks jääda. Täiendavalt pidasid õpetajad oluliseks, et luuletuse sõnavara oleks lapse jaoks lihtne või tuttav, kus kõik sõnad ei oleks lapsele võõrad.

/.../ kui ta on väga keeruline, isegi kui ta on lühike, aga ta on ikkagi keeruline. Ja seal on väga palju võõraid sõnu lapse jaoks, siis sellel ei ole tulemust. (Õpetaja 1)

Õppetegevusest lähtumisel pidasid neli õpetajat viiest silmas, et luuletus sisaldaks igapäevakõnест erinevaid ning seejuures ka arhailisi sõnu. Arhailiste sõnade all mõtlesid õpetajad erinevaid ütlusi ja rahvapäraseid nimetusi, mida tänapäeval nii palju enam ei kasutata. Üks õpetaja tõi sõnavara õppimise näitena välja, et metsloomade teema juures õpiti just loomade rahvapäraseid nimetusi nagu kriimsilm, mesikäpp ja haavikuemand.

/.../ tore on, kui luuletuses on sellised sõnad, mida alati igapäevakõnест pole, et saab arutleda, et mida see veel tähendab ja, et võib-olla ühel hetkel avastad, et keegi hoopis rühmast kasutab, sest kõigil on suhteliselt erinev sõnavara. (Õpetaja 2)

Kaks õpetajat viiest sõnasid, et luuletuse kaudu saab arendada erinevaid sõnaliike ning üks õpetaja tõi välja ka võimaluse arendada erinevaid sõnavorme. Seejuures ütlesid õpetajad, et neile on luuletustes kõrva jäänud just omadussõnad, mida kasutatakse kirjeldamiseks. Samas leidsid õpetajad, et ka teisi sõnaliike saab läbi luuletuse arendada.

/.../ sõnavara poolest ka, et oli nii liitsõnu, omadussõnu kui nimisõnu. Erinevaid sõnaliike ja sõnavorme sai selle kaudu arendada. (Õpetaja 3)

Õppetegevusest lähtumisel tõi kaks õpetajat välja, et nad valivad laste sõnavara arendamiseks sellise sõnavaraga luuletusi, mis seostuks lapse elu või tema tegemistega. Lisaks ütlesid kolm õpetajat, et nad valivad sellise sõnavaraga luuletusi, mis seostuks hetke teemaga ning üks õpetaja lisas, et iga teemaga on võimalik läbi luuletuse sõnavara arendada.

Mingi teema kohta võib-olla et ta saab mingit asja põhjalikumalt kirjeldada /.../ et vastavalt sellele teemale on tore kui ta saab mingeid sõnu seal juurde. Laiendada seda sõnavara. (Õpetaja 2)

Üks õpetaja kirjeldas, et tema arvates kasutatakse luuletuses erinevaid sõnu ka eesmärgil neid omavahel riimi poolest sobitada ning seetõttu võibki luuletustesse sattuda sellised sõnu, mida igapäevaselt nii tihti ei kasutata.

Luule kasutamiskiisid sõnavara arendamisel

Kolmandaks peakategooriaks kujunes *luule kasutamiskiisid sõnavara arendamisel*.

Peakategooria alla moodustusid neli alakategooriat: *luuletuse lugemine erinevate võtetega; sõnavara arendavad arutelud ja mängud; igapäevaste tegevuste sisustamine; esinemised*.

Erinevate võtete kasutamise osas tõid kõik õpetajad välja, et kasutavad luuletuse lugemisel pilte. Seejuures kasutasid õpetajad pilte erineval moel. Kolm õpetajat kasutasid pilte nii, et moodustasid luuletuse põhjal pildirea, kas ise või ka lastega koos joonistades. Sellisel juhul jäävad luuletused paremini meelde ja tekivad seosed. Lisaks kasutasid õpetajad lihtsalt pilte luuletuse sisu ilmetamiseks ning nimetati ka luuletuse põhjal joonistamist tahvlile.

Ja, mis neile väga meeldib, on selle luuletusega, kui sa loed seda, ja siis kujutad seda pilti sinna tahvlile. Et see neile meeldib ka muidu väga, et sealt tuleb mingisugune lugu välja. (Õpetaja 3)

Kolm õpetajat viiest tõid välja, et kasutavad luuletuse lugemise juures ka liigutusi. Kõik õpetajad põhjendasid liigutuste kasutamist sellega, et liigutused aitavad paremini luuletuses olnud sõnu meelde jätta.

Et just see ka, et kui eelmine aasta mõni salmikene, siis olid osad neljased juba siin rühmas ja suurematega siis me tegime sõrmede ja käte abil luuletusi. Need jäid ka hästi, et kui on liigutused meeles, siis jäävad sõnad neil paremini meelde. (Õpetaja 2)

Kolm õpetajat nimetasid ka laulmise kasutamist luuletuse lugemise võttena. Seejuures tõid põhjendustena õpetajad välja, et viis aitab paremini meelde jätta ning lastele meeldib, kui luuletus on viisiga. Lisaks põhjendati sellist lähenemist ka sellega, et luuletus ja laul on ülesehituselt sarnased.

/.../ laulmist samamoodi, et ka lastel, kes lugema ei saa, et me laulame neid sõnu ja nad lähevad kohe lups hakkavad lugema, et see on küll oluline ka. (Õpetaja 1)

Kaks õpetajat pidasid oluliseks ka luuletuse lugemisel rütmi kaasa tegemist. Õpetajad nimetasid rütmi kaasa tegemise juures, et nad on kasutanud selleks plaksutamist ja patsutamist erinevatele kehaosadele. Lisaks nimetas üks õpetaja, et ta kasutab erinevaid muusikariistasid helide tekitamiseks ning üks õpetaja oli kasutanud luuletuse esitamisel ka käpiknukke.

Plaksutamine, lugema-kirjutama õppimisel hästi oluline, et need lapsed, kes oskavad näiteks rütmi väga hästi, need õpivad ka kiiremini lugema, on minu kogemus ka sellest. (Õpetaja 3)

Sõnavara arendavate arutelude ja mängude osas tõid õpetajad välja erinevaid võimalusi arutelude läbiviimiseks ja mängulisteks tegevusteks luulega. Neli õpetajat arutlesid lastega luuletuse sõnade tähenduse või luuletuse sisu üle. Seejuures tegid õpetajad seda erineval viisil. Ühel juhul küsis õpetaja eelnevalt erinevate sõnade tähendusi ning seejärel luges luuletust. Teisel juhul arutleti sõnade tähenduse üle jooksvalt luuletuse lugemise käigus või arutleti sõnade tähenduse üle peale luuletuse lugemist. Luuletuse sisu üle arutlesid õpetajad lastega enamasti peale luuletuse esmakordset lugemist.

Tavaliselt ma ütlen enne luuletust, näiteks mitu sõna nad peaksid kuulma enda jaoks, et püüa need sõnad meelde jätta, kas on kaks sõna või kes on tublimad kolm sõna, et katsu meelde jätta, mis on need sõnad, mida sa ei tea, et sulle jäävad kõrvu. (Õpetaja 3)

Mängulise tegevusena tõi üks õpetaja välja, et ta julgustab lapsi ise luuletuse rida lõpetama, et laps suudaks loogiliselt seostada sõnu. Kolm õpetajat nimetasid sõnamänge, mille juures lapsed saavad sõnu hääldata ja võrrelda omavahel kõla poolest.

Tal on mingi seos ja samas ta saab seda tunnetust ka, et sõnadega saab ju nii-öelda mängida, et kas või kui ta tajub, et nii öelda kass ja tass on sarnased, see täht vahetad ära, et tal tekiksid uued seosed, kuidas sõnad tekivad ja kuidas ta saab ise ka katsetada, et selles mõttes on see oluline. Hiljem ka kirjepildi jaoks. (Õpetaja 2)

Kõik õpetajad ütlesid, et nad kasutavad luuletust või liisusalmi hommikuringi sissejuhatuseks või üksteise tervitamiseks. Sellisel juhul on luuletus või liisusalml sissejuhatava eesmärgiga ning need ei ole otseselt sõnavara õpetamiseks mõeldud. Lisaks on õpetajad kasutanud luuletusi või liisusalme erinevate pauside sisustamiseks. Seejuures on õpetajad kordamise eesmärgil luuletusi lugenud ka näiteks õuest tuppa tulles või lisanud luuletuse selle perioodi igasse hommikuringi.

Kõik õpetajad tõid välja temaatiliste luuletuste lugemise. Üks õpetaja kirjeldas, kuidas täiesti juhuslikud ühe teema raames hakati tegevuse käigus erinevaid temaatilisi luuletusi

lugema. Samas teine õpetaja tõi välja, kuidas ta temaatilise luuletusega tahtis teema kirjeldamiseks laste sõnavara laiendada.

Ütleme näiteks seesama, et me õppisime neid puid ja siis näiteks oli vahtrapuu. Et siis seda, et kuidas seda kirjeldada veel rohkem või saada neid omadussõnu, et kirjeldada laiemalt, et võib-olla sellist luuletust. (Õpetaja 2)

Lisaks ütlesid kolm õpetajat viiest, et nad kasutavad luuletusi erinevatel üritustel esinemiseks. Seejuures ei ole õpetajad lähtunud eesmärgist sõnavara arendada vaid sellest, et õppida lastega selgeks üks ürituse teemast lähtuv luuletus esinemiseks.

Arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada Tartu linna lasteaedade tegevõpetajate arusaamad luule kasutamisest 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks. Viie õpetaja kirjeldustest tuli välja, et õpetajad kasutavad 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks riimuvaid ja rütmi ning kordusi sisaldavaid luuletusi, mis soodustavad meeldejätmist. Täiendavalt leiti, et luuletus peab laste arengule vastama ja pakkuma võimalust omandada uut sõnavara, mis erineb lapse igapäevakõnest või on seotud õppeteemaga. Õpetajate kogemustest lähtudes saab läbi luuletuse sõnavara arengut toetada erinevate võtetega: seostades sõnu piltide või liigutustega, arutades sõnade tähenduse üle, rütmi kaasa tehes, lauldes, julgustades lapsel ise rida lõpetada, et tekiks loogiline seos sõnade vahel.

Esimese uurimisküsimuse raames sooviti teada saada, millest lähtuvad lasteaiaõpetajad, valides 4-aastastele lastele luuletust sõnavara arengu toetamiseks. Tulemustest tuli esile, et luuletuse valimisel lähtuvad õpetajad eelkõige riimist. Riimuva luuletuse eeliseks pidasid õpetajad seda, et riim soodustab meeldejätmist. Riimi on nimetatud põhiliseks luule osaks ning on leitud, et luuležanrid, millega lapsed koolieelses eas tavaliselt kokku puutuvad, on just riimuvad (Samuelsson et al., 2009). Varasemalt läbi viidud uurimuses leiti, et riimuva kontekstiga teksti puhul jäävad sõnad lastele paremini meelde kui tavapärase teksti puhul (Read et al., 2014). See omakorda kinnitab käesolevas uurimuses esile tõusnud riimi eelistuse põhjust ning sellest tulenevalt võib oletada, et riimuv luule on sobilik laste sõnavara arengu toetamiseks.

Täiendavalt tuli esile korduste olulisus luuletuse valimisel. Seejuures nimetasid õpetajad sellest aspektist lähtumise põhjuseks ka meeldejätmise soodustamist ja luuletuse ning selles sisalduvate sõnade paremat omandamist. Varasemad uurijad on leidnud, et luuletustes esinevad sõnade ja fraaside kordused ning ka riim soodustab lastel sõnade tundmist ja

omandamist ning riim ja häälikukordused täidavad tähtsat rolli lugema õppimisel (Nathan & Stanovich, 1991). Veel pidasid õpetajad sõnavara arengu toetamiseks valitava luule puhul oluliseks lapse arengust lähtumist ja lapsele arendusvõimaluste pakkumist. See on kooskõlas koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) välja toodud eeldusega, et õpetaja arvestab õppetegevuse planeerimisel lapse vanuse ja arengutasemega.

Veel selgitasid õpetajad luuletuste valikut lapse huvidest lähtumisega. Oluliseks peeti lapsepärast, lõbusust ja lapse eluga seotust. Varasemad luuleteooriaga seotud autorid on kirjeldanud ka lastele mõeldud luulet sõnadega naljakas, meelt lahutav ja üllatuslik või vaimukas (Müürsepp & Väljataga, 1995; Palm, 2014). Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) on ka rõhutatud, et lugemise ja kirjutamise esmaseid oskuseid õpetatakse igapäevategevustega seostatult ning õppetegevuste planeerimisel lähtutakse lapse huvist. Seejuures võib järeldada, et ka luule kasutamisel õppetegevustes on oluline valida luuletus, mis oleks seotud lapse eluga ja pakuks talle huvi.

Teise uurimisküsimusega selgitati välja, millise sõnavara luuletusi õpetajad valivad 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks. Õpetajate arvates peab valitud luuletus sisaldama lapse jaoks uusi sõnu, mis pakuks neile huvi ning luuletus sisu võiks lapsele anda aimu uute sõnade tähendusest. Lapse huvidest lähtumine ja uute teadmiste seostamine varasemate kogemustega on aluseks õpetaja tegevuste planeerimisel (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011). Lisaks nimetasid õpetajad, et luuletuse sõnavara peab olema eakohane, mitte liiga keeruliste sõnade ja metafooridega. Samas on tänapäeva lasteluulet nimetatud keeruliste sõnadega rikastatuks (Palm, 2014). Lisaks on metafoor üks kõnekujunditest, mida tihti luuletustes kasutatakse (Krusten et al., 2006; Merilai et al., 2003; Sööt, 1966). See omakorda viitab sellele, et õpetaja peab laste arengu osas väga teadlik olema, et leida luuletus, mis ei oleks liiga keeruline, aga samas pakuks lastele huvi ja võimalust arenguks.

Õpetajad tõid esile ka igapäevakõnest erineva ja arhailise sõnavaraga luuletusi. Arhailiste sõnade puhul mõeldi näiteks rahvapäraseid loomade nimetusi. See näitab, et õpetajad lähtuvad koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast (2011), kus on rõhutatud kultuuritraditsioonide väärtustamist. Luulet võib pidada ka traditsiooniks, sest rahvasuus on seda tähistatud kui üldist suulist traditsiooni (Laugaste, 1975). Veel toodi välja, et luule sõnavaraga saab arendada sõnaliike ja vorme. Esile tõsteti just omadussõnu, mida kasutatakse kirjeldamiseks. Samas leidsid õpetajad, et luulega saab arendada erinevaid sõnaliike ning kõikide temaatiliste sõnadega luuletusi saab kasutada sõnavara arengu toetamiseks.

Kolmanda uurimisküsimuse puhul sooviti teada saada, kuidas õpetajad luuletusi 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks kasutavad. Luuletuse esitamisel kasutati pilte ja

liigutusi, millega sõnad paremini meelde jäävad ja seostuvad. Varasemalt on kirjeldatud, kuidas on hea uusi sõnu õpetada ning seejuures on nimetatud ka reaalsete objektide kasutamist, pilte, miimikat, mõiste seostamist vastava situatsiooniga, erinevaid näitlauseid, sünonüüme või antonüüme (Saarso, 2000; Thornbury, 2002). Lisaks tõid ka õpetajad välja arutelud, kus lastega sõnade tähenduse üle arutletakse ning mängulised tegevused, kus laps saab luuletuse rida ise lõpetada või lihtsalt sõnu hääldada ja kõla poolest võrrelda. Kuna 4-aastastel lastel on sõnaloomeskus arenemisjärgus, sobivad neile just sellised leiutamismängud (Karu & Laane, 2008). Tasapisi tuleb sõna tähenduse selgitamisel kasutada ka verbaalset seletust (Hallap & Padrik, 2008). See näitab, et õpetajate meetodid sõnavara arengu toetamiseks on vastavuses teoreetiliselt välja toodud võtetega.

Õpetajad tõid välja ka rütmi sisalduse luuletuse valimisel ning kirjeldati, et luuletuse lugemisel tehakse rütmi kaasa plaksutamise või patsutamise. Arvati, et lapsed, kes oskavad hästi rütmi, hakkavad ka kiiremini lugema. Seda väidet kinnitavad ka varsemad uurimused, kus leiti, et rütmiriimide lugemine soodustab lugemisoskuse tekkimist (Jakobson, 2009) ning üldist rütmitaju on seostatud ka lugemisoskuse arenemisega (Moritz et al., 2013). Õpetajad nimetasid ühe võimaliku meetodina ka luule laululist esitamist, põhjendades, et viis aitab paremini luuletust meelde jätta. Varasemates uurimustes on leitud positiivne mõju luule laululise esitamisega sõnavara arengule (Castro Huertas & Navarro Parra, 2014; Coyle & Cracia, 2014; Hart, 2015). Sellest võib järeldada, et õpetajad näevad küll laululise esitamise positiivsust, kuid eesmärgipäraselt nad luulet laululiselt ei esita, et sõnavara arengut sellega toetada.

Lisaks kirjeldasid õpetajad, et nad on lugenud temaatilisi luuletusi. Ühel juhul sooviti käsitletava teema kirjeldamiseks laiendada sõnavara. 4-aastaste laste arengus on just sõnavara arengu osas käsil selle laiendamine (Ward, 2015). See näitab, et õpetajad tegelevad teadlikult laste sõnavara laiendamisega. Veel rääkisid õpetajad, kuidas nad kasutavad luuletusi või liisusalme hommikuringides ning erinevatest päeva osades pauside sisustamiseks. Lisaks kasutasid õpetajad luuletusi erinevateks esinemisteks ettevalmistamisel. Sellisel juhul ei lähtunud õpetajad otseselt sõnavara arendamise eesmärgist.

Töö piirangud ja praktiline väärtus

Käesoleva bakalaureusetöö esimeseks piiranguks võib pidada seda, et uurimuse tulemusi ei saa laiemalt üldistada suuremale hulgale õpetajatele. Tulemusi saab üldistada vaid viiele Tartu linna tegevõpetajale, kes uurimuses osalesid. Valimis oli seatud kriteerium, et intervjueritav õpetaja oleks viimase viie aasta jooksul töötanud 4-aastaste lastega. Kõik uurimuses osalenud

õpetajad vastasid kriteeriumile ning neli õpetajat õpetas sellel hetkel ka just 4-aastaseid lapsi. Vaid üks õpetaja tegi seda aasta tagasi, mis vähesel määral siiski ka mõjutas õpetajat, sest tal tekkis hetkeks meenutamise raskusi. Sellest võib järeldada, et esialgu loodud kriteerium oli liiga laia ulatusega. Töö teine piirang tuleneb uurija vähesest kogemusest intervjuude läbiviimisel. Seetõttu võisid õpetajate vastused jääda pealiskaudseks. Selle parandamiseks oleks intervjuueerija pidanud veelgi enam intervjuueeritavate vastustest lähtuvalt täiendavaid küsimusi esitama.

Töö tulemused näitavad, millest lähtuvad õpetajad luuletuse valimisel, millise sõnavaraga luuletusi valitakse ning kuidas õpetajad neid kasutavad 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks. Seetõttu saab töö praktiliseks väärtuseks pidada võimalust teada saada, millised on tegevõpetajate kogemused ja arvamused sellel teemal. Sellest lähtuvalt saavad teised koolieelse lasteasutuse õpetajad või teemast huvituvad inimesed tulemuste põhjal kavandada luulega seotud tegevusi, mis arendaks lapse sõnavara. Lasteaiaõpetajate koolitajatele näitab töö, millist toetust võiks õpetajad vajada, et kasutada luuletusi laste kõnearenduses.

Täiendavalt saab uurida teiste kõnearengu valdkondade arendamise võimalusi läbi luule. Lisaks võib uurida teiste vanusegruppide puhul luule kasutamist sõnavara arengu toetamisel. Näiteks saaks uurida, kuidas kasutavad õpetajad luulet nooremate laste puhul, kelle sõnavara areng on aktiivsemas järgus.

Tänu sõnad

Bakalaureusetöö autor soovib tänada uurimuses osalenud lasteaedu ja nende õpetajaid, kes panustasid intervjuudes osalemisega suurel määral töö valmimisse.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri:

Kuupäev: 22.05.2018

Kasutatud kirjandus

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Castro Huertas, I. A., & Navarro Parra, L. J. (2014). The role of songs in first-graders' oral communication development in English. *Issues in Teachers' Professional Development*, 16(1), 11–28.
- Coyle, Y., & Gracia, R. G. (2014). Using songs to enhance L2 vocabulary acquisition in preschool children. *English Language Teaching Journal*, 68(3), 276–285.
- Dollins, C. (2014). Expanding the Power of Read-Alouds. *Young Children*, 69(3), 8–13.
- Dynia, J. M., & Justice, L. M. (2015). Shared-Reading Volume in Early Childhood Special Education Classrooms. *Reading Psychology*, 36(3), 232–269.
- Erelt, M., Kasik, R., Metslang, H., Rajandi, H., Ross, K., Saari, H., Tael, K., & Vare, S. (1995). Sõnaliik. V. Klaus (Toim), *Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus* (lk 11–41). Tallinn: Eesti TA Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Erelt, M., Erelt, T., & Ross, K. (2007). *Eesti keele käsiraamat 2007*. Külastatud aadressil <https://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=6&p1=3>
- Flick, U. (2009). From text to theory. *An Introduction to Qualitative Research* (4th ed.) (pp. 291–372). London: Sage Publications Ltd.
- Gönen, M., Ertürk, H. G., & Altinkaynak, Ş Ö. (2011). Examining the Preschool Teachers' Use of Different Approaches In Children's Literature. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 15, 4098–4104.
- Hallap, M., & Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine. Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hargrave, A. C., & Sénéchal, M. (2000). A Book Reading Intervention with Preschool Children Who Have Limited Vocabularies: The Benefits of Regular Reading and Dialogic Reading. *Early Childhood Research Quarterly*, 15(1), 75–90.
- Hart, T. (2015). Language development in kindergarten students using melodic learning. *Theses and Dissertations*, 381.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Justice, L. M., Pentimonti, J. M., & Zucker, T. A. (2011). What are preschool teachers reading in their classrooms? *Reading Psychology*, 32, 197–236.

- Justice, L. M., Jiang, H., & Strasser, K. (2018). Linguistic environment of preschool classrooms: What dimensions support children's language growth? *Early Childhood Research Quarterly*, 42 (1), 79–92.
- Jakobson, T. (2009). 1. osa. K. Vahar (Toim), *Liisusalmid ja lasteriimid: liisusalvide ja lasteriimide kasutusvõimalused laseaia õppe ja kasvatustegevustes* (lk 6–51). Tallinn: Kirjastus ILO.
- Jones, M. (2010). Interesting vocabulary. *Early Years Educator*, 12(1), 38–40.
- Kaljo, L. (2017). *Eesti lastekirjanduse kasutamise kahe Kohtla-Järve lasteaia näitel*. Külastatud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/56740/kaljo_liia_bak.pdf
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, & T. Vihalemm (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyyis>
- Karu, H., & Laane, L. (2008). *Kõnearendusmängud*. Tartu: AS Atlex.
- Karlep, K. (1998). *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (1999). *Kõnearendus. Emakeele abiõpe I*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (2003). *Kõnearendus. Emakeele abiõpe II*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kivi, L., & Sarapuu, H. (2005). Keel ja kõne. K. Henno, (Toim), *Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat* (lk 227–255). Tartu: Kirjastus Atlex.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2011). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772?leiaKehtiv>
- Krusten, R., Kumberg, K., Mürsepp, M., Niitra, M., Ojala, H., Palm, J., Reidolv, M., & Tarrend, A. (2006). *Lastekirjanduse sõnastik*. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.
- Langemets, M., Tiits, M., Valdre, T., Veskis, L., Viks, Ü., & Voll, P. (2009). *Eesti keele seletav sõnaraamat* (2.trükk). Külastatud aadressil <http://www.eki.ee/dict/ekss/>
- Laugaste, E. (1975). *Eesti rahvaluule*. Tallinn: Valgus.
- Merilai, A., Saro, A., & Annus, E. (2003). *Poeetika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Moritz, C., Yampolsky, S., Papadelis, G., Thomson, J., & Wolf, M. (2013). Links between early rhythm skills, musical training, and phonological awareness. *Reading and Writing*, 26(5), 739–769.
- Mürsepp, M. (1998). *Laps on hakanud lugema: tõsiasju, mõtteid ja võtteid õpetajale, kasvatajale ja lapsevanemale*. Tallinn: Riiklik Eksami ja kvalifikatsioonikeskus.

- Müürsepp, M., Väljataga, S. (1995). Luule. L. Olszak (Toim), *Eesti lastekirjandus 1970 – 1990* (lk 6–34). Tallinn: Eesti Lasteraamatukogu.
- Müürsepp, M. (2003). *Lastekirjandus - müüt, pilt, lugu, laps. Lastekirjanduse teooria ja ajaloo küsimusi*. Tallinn: TPÜ kirjastus.
- Nathan, R. G., & Stanovich, K. E. (1991). The Causes and Consequences of Differences in Reading Fluency. *Theory Into Practice*, 30(3), 176–184.
- Neuman, S. B., & Wright, T. S. (2014). The Magic of Words: Teaching Vocabulary in the Early Childhood Classroom. *American Educator*, 38(2), 4–13.
- Oras, J. (1996). Mängitus. Mängult-päriselt (lk 104–124). Tartu: Eesti Keele Instituut.
- Otto, B. W. (2014). Language in Our Lives. J.W. Johnston (Ed.), *Language Development in Early Childhood Education* (pp. 1–23). Boston: Pearson.
- Pae, K. (2017). *Lasteluule kasutamise 6–7aastaste laste keelelise arengu toetajana Viljandimaa lasteaegade näitel*. Külastatud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/57354/pae_kristin_ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Palm, J. (2014). Luule. A. Kehman, Ü. Väljataga, & J. Palm (Toim), *Eesti laste- ja noortekirjandus 1991-2012* (lk 165–175). Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus.
- Põldmäe, J. (2002). *Eesti värsiõpetus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Read, K., Macauley, M., & Furay, E. (2014). The Seuss boost: Rhyme helps children retain words from shared storybook reading. *First Language*, 34(4), 354–371.
- Saarso, K. (2000). *Sõnavara õpetamine*. Tallinn: TEA Kirjastus.
- Samuelsson, I. P., Carlsson, M. A., Olsson, B., Pramling, N., & Wallerstedt, C. (2009). The art of teaching children the arts: Music, dance and poetry with children aged 2–8 years old. *International journal of early years education*, 17(2), 119–135.
- Schults, A., Tulviste, T., & Kaljumäe, K. (2013). Eesti laste esimesed sõnad: MacArthuri-Batesi suhtlemise arengu testi tulemused. *Eesti Arst*, 92(1), 21–27.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research (2nd ed.)*. London: SAGE Publications.
- Sööt, B. (1966). Ilukirjanduslik teos. V. Parbo (Toim), *Kirjandusteooria lühikursus* (lk 40–103). Tallinn: Kirjastus Valgus.
- Sööt, B. (1966). Värsiõpetus. V. Parbo (Toim), *Kirjandusteooria lühikursus* (lk 104–126). Tallinn: Kirjastus Valgus.
- Thornbury, S. (2002). *How to Teach Vocabulary*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Yopp, R. H., & Yopp, H. K. (2006). Informational Texts as Read-Alouds at School and Home. *Journal of literacy research*, 38(1), 37–51.

Ward, S. (2015). *Terane laps*. Tallinn: Kirjastus Varrak.

Woodhead, E. (2016). *Poetry in Motion: A study of poetry in the kindergarten settings of Aotearoa, New Zealand*. Külastatud aadressil

<https://ourarchive.otago.ac.nz/bitstream/handle/10523/6691/WoodheadEileen2016MA.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lisad

Lisa 1. Intervjuu kava

Luule kasutamine 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks Tartu linna lasteaedade näitel

Töö eesmärk

Uurimuse eesmärgiks on välja selgitada, missugused on lasteaiaõpetajate arusaamad luuletekstide kasutamise võimalusest 4-aastaste laste sõnavara arendamisel.

Õpetaja andmed:

Sugu:

Vanus:

Õpetamiskogemus:

Laste vanus, keda praegu õpetab:

Laste arv rühmas:

Intervjuu kava

Sissejuhatavad küsimused:

1. Millised lasteluuletused teile meeldivad?
2. Millega seoses olete Te luuletusi oma rühma lastele lugenud?
3. Kuidas Te suhtute luuletuste kasutamisse 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks? Palun põhjendage.
4. Kirjeldage palun, kuidas Te viimati kasutasite luuletust 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamise eesmärgil?
5. Mis luuletus see oli?
6. Miks Te sellise valisite? Selgitage palun.

Põhiosa küsimused:

7. Millised luuletused on Teie arvates 4-aastastele lastele eakohased?
8. Mida Te jälgite valides luuletust 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks?
9. Millised peavad Teie meelest olema sõnavara arengut toetavad luuletused?
10. Kui oluliseks peate Te sõnakordusi luuletuses? Palun põhjendage!
11. Kui oluline on Teie jaoks luuletuse valimisel riim? Palun põhjendage!
12. Millise sõnavara arengu toetamiseks saab Teie arvates luuletusi kasutada?
13. Missugust luuletust peate 4-aastaste laste jaoks liiga keeruliseks? Palun põhjendage!

14. Milline peaks olema uue sõnavara osakaal valitud luuletuses?
15. Kuivõrd Te kasutate rahvaluule tekste 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks?
16. Milliseid rahvaluule tekste Te eelistate kasutada sõnavara arengu toetamiseks?
17. Kui oluliseks peate Te rahvaluule alla kuuluvate liisusalmide ja mängituslaulude kasutamist sõnavara arendamisel? Palun selgitage.
18. Kuidas Te kasutate luuletusi sõnavara arendamise eesmärgil?
19. Milliseid abivahendeid olete Te luuletuste esitamisel kasutanud? Miks?
20. Kui oluliseks peate luuletust esitades kasutada viisi või laulmist? Palun põhjendage.
21. Kuidas Te luuletuste esitamisel seletate lastele uute sõnade tähendust?
22. Millist mõju avaldab luuletuste korduv kasutamine sõnavara omandamise soodustamiseks?

Lisa 2. Uurijapäevik

/.../	
30.01.2018	Sain juhendajalt tagasisidet intervjuu kava küsimuste osas. Seejärel tegin veel viimased parandused ja muudatused ning sain lõpliku versiooni valmis, mille põhjal viin läbi prooviintervjuu. Kirjutasin ka õpetajale, kellelt olin juba varasemalt saanud suulise nõusoleku prooviintervjuus osalemiseks, et kokku leppida täpne kuupäev ja kellaaeg kohtumiseks.
07.02.2018	Prooviintervjuu võttis aega natuke alla 20 min, mis on vähem, kui ma esialgu arvasin. Olin eelnevalt natuke närvis, kuid üldiselt tundsin ennast hästi intervjuueerimise ajal. Ma arvan, et pean põhiintervjuude ajal tähelepanelikumalt kuulama, et õpetaja küsimuse vastamisega püsiks teema juures ja liialt kõrvale ei kalduks. Sellest tulenevalt pean õpetaja vastustest lähtuvalt täiendavaid küsimusi esitama, et põhjalikud vastused enda esitatud küsimustele saada.
/.../	
13.02.2018	Kohtusin juhendajaga, et arutada läbi edasised plaanid. Sain tagasisidet ka intervjuu kava ja prooviintervjuu kohta. Intervjuu kava otseselt muutmist ei vaja. Pean ennast intervjuueerijana parandama.
/.../	
16.02.2018	Viisin läbi esimese põhiintervjuu. Olin ise natukene närvis, kuid õpetaja oli väga positiivne ja vastas minu küsimustele põhjalikult. Esimene intervjuueeritav tutvustas mulle veel ühte selle lasteaija õpetajat, et saaksin ka temaga intervjuu läbi viia. Selle õpetaja jaoks oli see natuke ootamatu, kuid õpetaja oli positiivne ja valmis minu küsimustele vastama. Kuna see tuli õpetajale ootamatult, siis viisime intervjuu läbi tema rühmale lähedal olevas koridoris. See ei olnud kõige parem koht selleks, kuid intervjuu läbiviimine kulges sujuvalt ja õpetaja suutis selles keskkonnas keskenduda minu esitatud küsimustele.
20.02.2018	Transkribeerisin esimese põhiintervjuu. Kasutasin transkribeerimiseks TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud veebipõhist tarkvara. Peale selle kuulasin ise veel Voicewalker programmiga intervjuu kaks korda läbi ning parandasin ja täiendasin traskriptsiooni. Enne transkribeerimist eeldasin, et kogu protsessile kulub väga kaua aega. Tegelikult läks see natukene kiiremini.

/.../	
26.03.2018	Viisin läbi viimase intervjuu ning hakkas seda nüüd transkribeerima. Viimase intervjuu läbiviimisel tundsin end kui intervjuueerijat juba palju enesekindlamana.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Keidy Allik (sünnikuupäev: 27.02.1995)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Luule kasutamine 4-aastaste laste sõnavara arengu toetamiseks Tartu linna lasteaedade näitel“, mille juhendaja on Age Salo;
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 22.05.2018